

19. Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Tefsirler¹**Ahmet ERDİNÇLİ²**

APA: Erdiñli, A. (2025). Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Tefsirler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 319-348. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14749554>

Öz

Manisa, Osmanlı döneminde devlet adamı olacak birçok şehzadeyi yetiştiren önemli bir şehirdir. Şehzadelerin hem dini ilimler hem de pozitif bilimleri öğrendikleri, padişahlığa hazırlandıkları bir yer olması hasebiyle Manisa, medrese, kütüphane gibi eğitim kurumları yönünden önemli bir ilim merkezi olmuştur. Özellikle şehir, II. Murat'tan itibaren padişah ve eşleri tarafından yaptırılan camilerin yanına kütüphane ve medreseler inşa edilerek ilim yönünden zenginleşmiştir. Bu tarihi birikimin önemli bir kısmı günümüze kadar Manisa'da Osmanlı döneminde yapılan çeşitli kütüphanelerde korunduktan sonra 2012 yılından itibaren Manisa'ya kazandırılan Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir. Bu kütüphanede Osmanlı Türkçesi, Arapça, Farsça ile yazılmış sekiz bine yakın yazma eser, dokuz binden fazla da matbu eser bulunmaktadır. Manisa merkezde hizmet veren bu kütüphane, hem fizikî hem de dijital ortamda araştırma yapmak isteyen ziyaretçilere açıktır. Çalışmamızda Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde (MYEK) bulunan tefsir ilmüne ait Türkçe eserler incelenmiştir. Bu eserler, "Manisa İl Halk Kütüphanesi" ve "Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu" isimli iki koleksiyon içerisinde bulunmaktadır. Bugün itibariyle kütüphanede bulunan 13.105 adet yazma eser içerisinde tekrarları dâhil otuz beş tanesi Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Kütüphanede bulunan bu tefsir eserlerinin otuz üç tanesinin Manisa merkez kütüphanelerinden iki tanesinin Akhisar Zeynelzâde Kütüphanesi koleksiyonundan olduğu kayıtlarda yer almaktadır. Bu eserlerin içinde Osmanlı medreselerinde okutulan meşhur tefsirlerin olduğu gibi başka yerde bulunmayan nüshaların da olduğu görülmüştür. Bu tefsir eserlerinin bir kısmı tam tefsir iken çoğunluğu sûre ve âyet tefsiridir. Araştırmamızın yöntemi, MYEK'te bulunan bu tefsirlerin müellifleri, istinsah yer ve tarihleri, eserlerin fiziksel özellikleri ve eser hakkında gerekli açıklamalarda bulunma şeklindedir. Kültürel mirasımızın en nadide eserleri olan yazma eserleri incelerken ait olduğu dönemle ilgili ilmi ve sanatsal birçok birikimden de bilgi sahibi olmamışa imkân sağlamaktadır. Geçmişimizin zengin mirasını günümüze aktarma gayretinin bir parçası olan bu araştırma ile 14. yy ile 19. yy. arasında yazılan Türkçe tefsir metinlerinin birçok yönden incelemesi mümkün olmuştur.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektirmeyen bir araştırma dır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate, Oran: 10

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 09.11.2024-**Kabul Tarihi:** 27.01.2025-**Yayın Tarihi:**

21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14749554>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü / Dr, Manisa Celal Bayar University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric (Manisa/Turkey), **eposta:** ahmet.erdincli@cbu.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9205-043X>, **ROR ID:** <https://ror.org/053f2w588> **ISNI:** 0000 0004 0595 6052, **Crossref Funder ID:** 100019679

Anahtar kelimeler: Tefsir, Manisa, yazma, Zeynelzade, Kur’ân-ı Kerîm, Türkçe, nüsha

Turkish Interpretation of The Holy Quran in The Manisa Manuscript Library³

Abstract

Manisa is an important city that raised many princes who would become statesmen during the Ottoman period. As a place where princes learned both religious sciences and positive sciences and prepared for the sultanate, Manisa was an important center of knowledge in terms of educational institutions such as madrasas and libraries. In particular, the city has been enriched in terms of science by building libraries and madrasas next to the mosques built by the sultans and their wives since Murat II. A significant part of this historical accumulation has been preserved in various libraries built in Manisa during the Ottoman period until today, and then preserved in the Manisa Manuscript Library, which has been brought to Manisa since 2012. In this library, there are nearly eight thousand manuscripts written in Ottoman Turkish, Arabic and Persian, and more than nine thousand printed works. This library, which serves in the center of Manisa, is open to visitors who want to do research both physically and digitally. In our study, the Turkish works belonging to the science of tafsir in Manisa Manuscript Library (MYEK) were analyzed. These works are included in two collections named “Manisa Provincial Public Library” and “Akhisar Zeynelzâde Collection”. As of today, thirty-five of the 13,105 manuscripts in the library, including repetitions, are written in Ottoman Turkish. Among these works, there are famous tafsirs taught in Ottoman madrasas as well as copies that are not found elsewhere. While some of these tafsir works are complete tafsir, the majority of them are tafsir of sūrahs and verses. The method of our research is to provide the authors of these tafsirs in MYEK, the place and date of their printing, the physical characteristics of the works, and the necessary explanations about the work. While examining the manuscripts, which are the rarest artifacts of our cultural heritage, it allows us to be informed about many scholarly and artistic accumulations related to the period to which they belong. With this research, which is a part of the effort to transfer the rich heritage of our past to the present, it has been possible to examine the Turkish tafsir texts written between the 14th century and the 19th century in many ways.

Keywords: Tafsir, Manisa, Manuscripts, Zeynelzade, Holy Quran, Turkish, Copy

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is a research that does not require ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliographies.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 10

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 09.11.2024-Acceptance Date: 27.01.2025-Publication Date: 21.02.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.14749554>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

İslam tarihi boyunca her toplum, Kur'an'ı daha iyi anlamak için onu kendi diline tefsir etmeye ve yorumlamaya çaba göstermiştir. Allah'ın dünyada insanlara rehberlik etmesi için gönderdiği Kur'an-ı Kerim'i tefsir etme gayretleri Hz. peygamberle birlikte sahabe, tabiin ile başlamış ta günümüze kadar her devir ve coğrafyada devam etmiştir. Allah'ın kelamını anlama gayretleri olarak ifade edebileceğimiz tefsir çalışmalarına dair yüzlerce eser âlimler tarafından telif edilmiştir. Bu eserlerden bazıları rivayet, bazıları dirayet ağırlıklı tefsirler olmuştur. Arap coğrafyası dışında ilk tefsir eserleri genelde kutsal kitabı anlamak için kısa satır arası tefsir çeşidi olarak ortaya çıkmıştır (Zehebî, 2012: 1/5-8).

Türkler, Müslüman olduktan sonra birçok alanda İslam'a hizmeti olduğu gibi Kur'an-ı anlama konusunda da birçok eser telif etmişlerdir. Bu bakımdan Türklerin yaşadığı Anadolu'nun en ücra noktalarında bile dini eserlere rastlamak mümkündür. Osmanlı yönetimine girdikten sonra (14. yy) birçok yönden gelişen Manisa ve çevresi, özellikle padişah ve şehzadelerin eğitim amaçlı şehre gelmeye başlamasıyla birlikte ilmi yönden de gelişmiştir. Türkiye'de sayılı şehirde bulunan yazma eserler kütüphanelerinden birinin Manisa'da olması buranın ilmi yönden ne kadar kıymetli eser ve yazarlara ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde çok sayıda tefsir eseri bulunmaktadır. Kütüphane kayıtlarına göre 725 Arapça, 35 adet de Türkçe olmak üzere 760 civarı sadece tefsir kitabı bulunmaktadır. Bu eserlerin çoğunun yazma eser olduğu düşünülürse zamanın kıt imkânlarına rağmen sayının oldukça önemli bir rakam olduğunu söylemek gerekir. Bu eserlerin bir kısmının toplumun konuştuğu dil olan Türkçe ile yazılmış olması da ayrıca önem arz etmektedir.

Araştırmamıza öncelikle çalışmamızın konusu olan Türkçe tefsirlerin bulunduğu Manisa ve Akhisar hakkında kısa bilgi aktarıldıktan sonra Manisa ve Akhisar'da Osmanlı döneminden itibaren bilinen kütüphaneler hakkında bilgi verilecektir. Kütüphaneler kısmında en son, günümüzde tarihi değeri olan eserlerin muhafaza edildiği MYEK kütüphanesi hakkında bilgilendirme yapılacaktır.

Manisa; tarih boyunca birçok farklı medeniyet ve devletin yönetiminde kaldıktan sonra XIV. yüzyılın başlarında Saruhanoğulları beyliği ile Türk hâkimiyetine girmiş, yaklaşık yüzyıl Saruhan beyliği yönetiminde kaldıktan sonra (Uluçay, 1993: 244), 1410 yılında Çelebi Mehmet tarafından fethedilmesinden (Emecen, 1989: 17) itibaren günümüze kadar Osmanlı'nın izlerini taşımıştır (Emecen, 2003: 27/577-583).

Manisa, coğrafi konum itibarıyla payitaht İstanbul'a yakın olması, şehzadelerin yaklaşık iki asır (1437-1595) burada padişahlığa hazırlanması dolayısıyla birçok ilden hem siyaset hem de dinî ve kültürel açıdan ön plana çıkmıştır (Bizbirlik vd., 2017: 8-9). Bu iki asırlık zaman diliminde II. Murad, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad, III. Mehmet ve I. Mustafa gibi daha sonra Osmanlı tahtına oturacak padişahların da içerisinde olduğu 16 şehzade Manisa'da sancakbeyliği yapmışlardır (Bizbirlik, Tepekaya ve Okumuş, 2016: 7). Bu zaman diliminde Manisa'da şehzadelerle birlikte bulunan aileleri, hocaları ve emri altında bulunan zengin kişiler cami, medrese, hamam, çeşme, şifahane, köprü ve kütüphane gibi birçok vakıf eserlerini Manisa'ya kazandırmışlardır ("Manisa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü", 2024).

Akhisar kazası da Manisa kadar tarihi çok eskilere dayanan kadim bir yerleşim yeridir. Bulduğu coğrafi konum itibarıyla yaşamaya çok uygundur. (Satis, 1994: 4-7). Bu bakımdan tarihi yapıları ve eğitim kurumları ile dikkatleri üzerine çekmektedir. Dini açıdan camiler, medreseler ve kütüphaneler halkın dinî ve ilmî yönden ihtiyaçlarını karşılar niteliktedir (Manisa Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü,

2024). Batı Anadolu'da ilk yedi şehirden biri olan Akhisar, XIV. Yüzyılın başlarından itibaren Manisa bölgesinde hüküm süren Saruhanoğulları tarafından Türk hâkimiyetine girmiştir. Akhisar, Osmanlı devletinin hâkimiyetine girdikten sonra, Saruhan sancağının bir merkezi olan Manisa'nın bir kazası olmuştur. (Emecen,1989: 2/236-237).

Günümüzde Manisa Yazma Eser Kütüphanesinde mevcut eserler, uzun yıllar boyunca Manisa'da kurulan çeşitli kütüphanelerde korunarak günümüze ulaşmıştır. 2010 yılında Manisa'da bulunan tarihi eser niteliğindeki bu eserlerin gelecek nesillere aktarılacağı yeni bir mekân tahsis edilerek tüm kitaplar Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde toplanmıştır. ("Manisa Yazma Eser Kütüphanesi", 2024). Manisa'da önemli bir kültür mekânı haline gelen bu Kütüphane; Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait birçok yazma ve matbu eseri barındırmaktadır (Güney, 2019: 100).

Araştırmamız bir tarih araştırması niteliği de taşıdığından Manisa'nın bugüne kadar kültür birikimlerini nerede ve nasıl muhafaza ettiği hakkında da bilgi vermek yerinde olacaktır. Manisa'da bilinen ilk kütüphane, 1445 yılında II. Murat tarafından saray'ı Âmir'e'nin içine yaptırılan oğlu Fatih'in adını taşıyan "Fatih Kütüphanesi"dir (Erünsal, 2015: 92). Bu kütüphaneden sonra II. Bayezid (1481-1512) zamanında günümüzde merkez cami olarak kullanılan Hatuniye Camii'ne bir kütüphane yapılmıştır (Karagöz, 1974: 30). 1520-1566 yılları arasında Osmanlı padişahlığı yapan Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Ayşe Hafsa Sultan tarafından Manisa'da Sultan Camii ve Darü's-şifâda iki kütüphane yaptırılmıştır. Manisa'nın günümüze ulaşan kitapların önemli bir bölümünün geldiği kütüphane olan Muradiye Cami Kütüphanesi de Manisa'nın önemli kütüphanelerinden biridir. Bu kütüphane, 1806 yılında III. Sultan Murat zamanında Karamanoğulları'ndan Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır (Ünver, 1953: 7). Bunlardan başka Manisa'da "Çeşnigir Kütüphanesi" ve "Nişancı Paşa Kütüphanesi" de vardır (Emecen, 2003: 577-583). Ancak bu kütüphaneler ve içinde bulunan eserler 1922'deki Kurtuluş savaşı esnasında çoğu Yunanlılar tarafından ya tamamen yıkılmış veya çok zarar görmüştür (Bizirlik, Tepekaya ve Okumuş, 2016: 19).

Cumhuriyet kurulduktan sonra Manisa'da ilk kütüphane çalışması, dönemin Manisa Valisi Dr. Lütfi Kırdar tarafından 1939 yılında başlatılmıştır. 1945 yılında biten "Manisa İl Halk Kütüphanesi" olarak isimlendirilen bu binaya Manisa'nın farklı kütüphanelerinde bulunan yazma, matbu ve vakf olarak gelen eserler getirilerek tasnif edilmiştir ("Manisa İl Halk Kütüphanesi", 2024). Manisa'da bulunan bu eserler, 1945-2012 yılları arasında bu kütüphanede muhafaza edilmiştir. 2013 tarihi itibarıyla T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak Manisa Yazma Eser Kütüphanesi hizmet vermeye başlamasıyla birlikte Halk Kütüphanesinde yer alan tüm yazma eserler bu binaya taşınmıştır. Günümüzde bu kütüphanede Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış 8 bin 159 yazma ve 9 bin 171 matbu eserle birlikte 1 milyon 560 bin 320 eserin dijital kopyası bulunmaktadır ("Manisa Yazma Eser Kütüphanesi", 2024).

Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Zeynelzâde ismiyle özel bir koleksiyon da vardır. Bu koleksiyon, Akhisarlı Zeynelzâde Hacı Ali Oğlu Hacı Ali Efendi'den (ö. 1814) gelmektedir. Hâlihazırda bu koleksiyonda kayıtlı yazmalar, 1797-98 yıllarında Akhisar'ın Hashoca Mahallesinde mezkûr şahıs tarafından yaptırılan kütüphaneden getirilmiştir. Akhisar'da bilinen ilk kütüphane olan Hashoca Camii avlusuna yaptırılan 923 kitaptan oluşan Zeynelzâde Halk Kütüphanesidir. Zeynelzâde Hacı Ali Oğlu Hacı Ali Efendi'nin adını taşıyan bu kütüphanede bulunan tüm eserler el yazmasıdır ("Akhisar Belediyesi", 2024). 2001 yılında Manisa Yazma Eserler Kütüphanesine nakledilen bu eserler Zeynelzâde Ali Efendi'nin adının yaşatılması amacıyla onun adına açılan koleksiyonda muhafaza edilmeye devam etmektedir (Karagöz, 1974: 25).

Osmanlı döneminde Manisa'nın yeri ve önemini şehirde bulunan kütüphaneleri, Manisa'da bulunan yazma eserlerin günümüze kadar nasıl korunduğu ve hangi binalarda muhafaza edildiğini açıkladıktan sonra araştırmamızın asıl konusu olan bu nadir tefsir eserlerini tanıtmaya çalışacağız. Yaşadığımız coğrafyada yüzyıllar önce yaşayan atalarımızın Kur'an-ı anlama, yaşama, yaşatma ve öğretim usullerini öğrenmek ve gelecek nesillere aktarma noktasında onların gösterdikleri çabaları anlamaya çalışacağız.

İncelediğimiz yazma eserlerin yüzyıllardır muhafaza edildiği mekânların yetersiz olması, iyi imkânlarla sahip olamaması sebebiyle birçoğunun yıprandığı, dağıldığı, lekeli hale geldiği bazı sayfalarına eklemeler yapıldığı, sonradan yapıştırıldığı dikkatimizi çeken bir durum olmuştur. Bazı eserlerin dijital ortama aktarılırken katalog numaralarının yanlış yazıldığı bundan dolayı kayıtlarda görüntüsünün olmadığı ifade edilmiştir. Bu durumda eserlerin fiziki nüshalarının bulunduğu Manisa Yazma Eserler Kütüphanesine başvurularak eserlere doğrudan ulaşılmıştır.

Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan eserlerle ilgili bugüne kadar birkaç akademik çalışmanın yapıldığı görülmektedir. İsmail Taş'ın; "*Manisa İl Halk Kütüphanesindeki Tefsir-i Kur'an Eseri ve Söz Varlığı Üzerine*" bir makalesi, Güney Gül'ün "*Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Yazma Eser Ciltleri Hakkında Bir Değerlendirme*" isimli bir makalesi vardır. Bu çalışma onlardan farklı olarak MYEK'de bulunan Türkçe tefsir eserleri üzerinde bir araştırma olup burada bulunan Arapça ve Farsça tefsirlere yer verilmemiştir.

Tarihi ve edebi değeri olan eserlerin yeni nesle tanıtımı ve yeniden kataloglanmasını sağlayan bu tür çalışmalar, birçok ülkede yaygın olmasına rağmen, ülkemizde yeni başlayan bir türdür. Bu çalışmamızın amacı, Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe tefsir el yazmalarını listelemek, üzerlerinde değerlendirmelerde bulunmak ve kadim kültürel mirasımızın nadide eserlerinin katalog bilgilerini yaşadığımız çağa ve bilim dünyasına tanıtmaktır. Bu kapsamda öncelikle Türkiye Yazma Eserler Kurumu'nun portalından konumuzla ilgili eserlerin temel katalog bilgilerine ulaştık. Daha sonra bu eserlerin temel bilgilerinin üzerine bu eserler ve müellifleri, diğer kütüphanelerde nüshası olup olmadığı, eser ve müellifin meşhur olup olmadığı, eser ve müellif hakkında yapılan akademik çalışmalar varsa bunları tespit etmeye çalıştık.

Türk milleti olarak sahip olduğumuz kültür, yüzyıllar boyunca dünyada varlığını korumuş zengin bir birikime sahiptir. Bu birikim dinî, millî, kültürel ve edebî birçok farklı alanı kapsamaktadır. Yazma eserler, gerek içerik gerekse sanatsal bakımdan bu zengin birikimi ortaya çıkaran kültürel hafızanın en önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu nadide eserlerden tam olarak yararlanıp çağımız insanının kullanımına uygun hale getirmek son derece önemlidir. Yazma eserlerden yararlanmanın en kolay yolu, bu eserler için özel hazırlanan kataloglardan istifade etmektir. Türkiye yazma eserlerinde bulunan el yazmaları hakkında gerek resmi ve özel kurum gerek şahıs tarafından birçok katalog hazırlanmıştır. Araştırmacılar için çok önemli olan bu katalogların hazırlanmasında en önemli nokta eseri tespit için kullanılan bibliyografik künye fişinin hazırlanmasıdır. (Berker ve Parmaksızoğlu, 1958: 5-20). Bu fiş, yazma eserin tanıtımını yapacak kişinin usulüne uygun (alan, dil, konu vb.) şekilde doldurduğu bir formdur. Çeşitli kontrol ve tasniften geçtikten sonra bu formlara göre eserler katalog haline gelmiş olur. Bu tür eserler için hazırlanan bir katalogda mutlaka bulunması gereken temel bilgiler vardır. Bu bilgiler; eserin bulunduğu kütüphane, koleksiyon adı, yazar bilgisi, istinsah tarihi, eserin fiziksel özelliklerinden ebat, cilt, satır ve sütun bilgisi vb. bulunması gerekir. Ayrıca eserin dili, yazı bilgisi, varsa süsleme özellikleri ile başlangıç ve bitiş cümleleri bulunmalıdır. Gerekirse kataloğa yer veya kişi adı eklenmelidir (Babaarslan, 2016: 1-18).

Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Tefsirler

Dünya ve ahirette insanlara rehberlik etmesi için Allah'ın son gönderdiği kitap Kur'an'dır. Kıyamete kadar gelecek tüm insanlar yüce yaratıcı tarafından gönderilen bu rehberliğe muhtaçtır. Allah, Kur'an-ı Kerim'i son peygamber ile insanlara hem ulaştırmış hem de insanlara onu açıklama ve temsil etme görevini Hz. Peygambere vermiştir. Hz. peygamberle başlayan Kur'an-ı anlama ve yorumlama çalışmaları kıyamete kadar farklı şekillerle de olsa devam edecektir.

Kur'an-ı Kerim evrensel bir kitap olduğu için onun ilk muhatapları Araplar olsa da dünyadaki tüm insanlar onun muhatabıdır. İlk muhataplarının dillerinin Arapça olması dolayısıyla kendi dillerinde indirildiği bildirilen Kur'an'ın diğer dillerde de yorumlama çalışmaları ilk dönemlerden itibaren başlamıştır. Tefsir ilmi, Kur'an'ı ve sünneti anlama konusunda öncelikli olduğundan Arap olmayan Müslümanların ilk önce ve en fazla eser verdikleri dinî ilim dalı olarak Anadilleri Arapça olmayan milletler tarafından Kur'an çeşitli dillere çevrilmiştir. Kur'an'ın temel hedefi anlaşılacak olduğundan onu anlamak, emir ve yasaklarını uygulamak için İslam'a giren her müslüman az-çok bu gayretin içinde olmuştur.

Türklerin İslamiyet'e girmelerinden itibaren Türkçe tercüme ve tefsir çalışmaları başlamış diğer ilim dallarına doğru genişleyerek devam etmiştir. Osmanlı döneminde Türklerin hâkimiyetine girdikten sonra Manisa'da da dini hayata dair eserler telif edilmeye başlamıştır. Osmanlı döneminden itibaren telif edilip korunan bu eserler en son olarak Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde muhafaza edilmeye başlanmıştır. Manisa gibi bir Anadolu şehrinde bu tefsir eserlerinin bulunması insanımızın Kur'an'ı anlamaya verdiği değeri ortaya koymaktadır. Bu kütüphanede Kur'an'ın ana dili olan Arapça eserin yanında halkın konuştuğu Türkçe ile kaleme alınmış 35 adet tefsirin bulunması dikkate değerdir. Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında bu eserlere ait bilgileri sunacağız

Bu kütüphanede bulunan Türkçe tefsirler sırasıyla şunlardır:

1. Eser Adı: *et-Tefsîr* التفسير

Yazar/Müstensih: Abdul'Bâkî ibn Sirâcu'd-dîn

Koleksiyon no: 9625.

Bibliyografik kayıt no: 450103.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Cilt özellikleri: Meşin Cilt, Miklebi Kopuk.

Yazı türü: Arap harfli-Nesih.

Başlangıç: ... بسملة. بكل اي عزيز ...

Bitiş: هذا الكتاب المبارك في يوم السبت المبارك الحادي والعشرين من شهر ربيع الأول من شهر سنة واربعين والالف على يد الفقير الحقير المعترف بالعجز والتقصير الراجي بالعمو عبد الباقي بن الفقير المسكين سراج الدين

İstinsah tarihi: 1046 (1733).

Açıklama: Eser, Yasin Sûresinden Nas Sûresine kadar kısa açıklamalı bir tefsirdir. Ayetler kırmızı renkte Türkçe açıklamaları siyah renkte yazılmıştır. Ayetlerin açıklanmasında gerektiğinde hadislerden faydalanılmıştır. Toplamda 484 sayfadır. Eserde yazar hakkında başka bilgi yoktur.

2. Eser Adı: Tefsîr-i Kur'ân تفسير القرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 173.

Bibliyografik kayıt no: 93944.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı: I+190 yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Rutubet lekeli abâdî krem, Boyutlar: 210x150-160x105 mm., Cilt özellikleri: Çaharkuşe vişne renkli olup yıpranmış vaziyette meşin üstü desenli kağıt kaplı mıklebli bir mukavva cildi vardır. Eserde keşide ve söz başları kırmızıdır. Bazı sayfalar tamir edilmiş, bazılarında da yanık lekeleri var.

Yazı türü: Arap harfli-Nesih.

Başlangıç: ... حق تعالی بویوردیلار کي قد سمع الله قول التي ...

Bitiş: ... نصيب اولنه اول غرور درلر دوشب...

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eserin başı (1b-57a), Kur'ân'ın Mücâdele Sûresinden Münâfikûn Sûresinin sonuna kadar olan kısmını içermektedir. Eserin ortası (57a-100b), Hâkka Sûresinden İnsân Sûresinin sonuna kadar olan sûreleri tefsir etmektedir. Son bölümde (101a-138b) Ğâşiye Sûresinden Hümeze Sûresinin sonuna kadar olan sûreler tefsir edilmiştir. Ayrıca eserin son kısmında (139a-190b) farklı bir yazı ile yazılmış başı-sonu belli olmayan bir tefsir metni yer almaktadır. Siyah renkle yazılmış ayetlerin altı ve üstü kırmızı renkle belirlenmiştir.

3. Eser Adı: Risâle-i Tefsîr-i Besmele رساله تفسیر بسملة

Yazar/Müstensih: meçhul.

Koleksiyon no: 1310/7.

Bibliyografik kayıt no: 98125.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı: 83b-101a yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: üç ay filigranlı, Boyutlar: 195x140-150x90 mm., Cilt özellikleri: eserin sırtı ile sertabı çok yıpranmış

vaziyettedir. Ayrıca kahverengi meşin, kapakları yırtık, ebru kağıt kaplı mukavva cilt halindedir. Cetveller ve keşideler kırmızı renkli olup alttan yırtık ve rutubet lekeli.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: بسمه . اللهم يا مصرف القلوب صرف قلوبنا نحو رضائك

Bitiş: وسلام على ياسين . انك حميد مجيد. تمت

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Bu eser, bazı sûre ve âyetlerin işârî tefsiridir. Eserde çok sayıda hadis, dua ve zikre yer verilmiştir. Yazılar güzel bir yazıyla siyah renkte verilmiş hadis gibi açıklamaların başı kırmızı renkte verilmiştir.

4. Eser Adı: *Tefsîr-i Kur'ân* تفسیر قرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 171.

Bibliyografik kayıt no: 93931.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:235 yk., 17 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Eser su yolu filigranlı olup krem renklidir Yer yer rutubet lekeli. Boyutlar:305x200-220x125 mm., Cilt özellikleri: Şemseli, zencirekli meşin cilt. Cetveller ve keşideler kırmızı.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: جلد اول تفسیر کلام الله

Bitiş:... ولا يشرك دخي اورتاق ايتمه سون بعبادة ربه تكريسناك عبادته احداً ير مخلوقى

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Bu yazma nüsha, Fatıha Sûresinden Kehf Sûresinin sonuna kadardır. Eserin başın(1a)'da Mehmed Çelebi'nin 1 Muharrem 977/1569 tarihli bir vakıf kaydı vardır. Bu eser hakkında bir adet makalede bilgi bulunmaktadır (Taş, 2018: 151-188).

5. Eser Adı: *Tefsîr-i Kur'ân* تفسیر قرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 3269.

Bibliyografik kayıt no: 95870.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:76 yk., 17 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Filigranlı, Boyutlar:215x155-165x82 mm., Cilt özellikleri: Sırtı kısmen dökülmüş, kahverengi meşin, sol kapak düşmüş, ebru ile kaplanmış, şirazesini bozuk mukavva bir cilt içindedir. Söz başları eserde kırmızı mürekkeple belirtilmiştir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: ... الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب....

Bitiş: بوتلردن يا غيريدن ...

İstinsah tarihi: 1140 (1726).

Açıklama: Bu eser, 30. Cüzde bulunan Nebe Sûresi ile başlayıp, Kur'an'ın sonunda yer alan Nas sûresi ile biten bir tefsir metnidir.

6. Eser Adı: Tefsîr-i Kur'ân تفسیر قرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 174.

Bibliyografik kayıt no: 93947.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:II+117 yk., 17 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Rutubet lekeli birleşik harf filigranlı krem, Boyutlar:210x147-155x105 mm., Cilt özellikleri: Çizgi şemseli, zencirekli, köşebentli, miklebli ve yıpranmış kahverengi bir meşindir. Eserde cetvel ve söz başları kırmızı renklidir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: اعوذ بسملة... حق تعالى بويوردي اي حبيبيم...

Bitiş: اكر صورسه لر تعبير مي؟ يوخسه يكلدر، تفسير مي؟ جواب....

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser Amme cüzü (30.)nün başından sonuna kadardır. Eserin başında (1b), Fatihâ sûresi vardır. Eserin (II'a) sayfasında Osman Ağazade Hüseyin b. Ahmed'in 1805 tarihine ait Muradiye Kütüphanesi vakıf kaydı ve mührü bulunmaktadır. Ayrıca eserin başlarında (1a-3a) tefsirle ilgili önsöz mahiyetinde bir bölüm vardır.

7. Eser Adı: *Tefsîr-i Kur'ân* تفسیر قرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 175.

Bibliyografik kayıt no: 93951.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:III+460 yk., 10-9 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Rutubet lekeli abâdî krem, Boyutlar:150x100-100x55 mm., Cilt özellikleri: Mor renkli meşin cilt sûre başları ve keşideler kırmızı.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: بسمه ؟ المر تلك آيات الكتاب المبين

Bitiş: دخي شريندن تكريا صغنمك كرك. صدق الله العظيم .

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Yusuf Sûresinin başından Kur'ân'ın sonuna kadardır. Ia'da Ayşe hanımın vakıf kaydı vardır. Eserin başında (1a ve b)'de bir kâğıda farklı bir yazıyla Kur'ân metni yazılmış olup ondan sonra Türkçe izahlı kısım gelmektedir.

8. Eser Adı: *Şerhu Besmele* شرح بسملة

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 6937/6.

Bibliyografik kayıt no: 100434.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:120a-121b yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Arma filigranlı, Boyutlar:200x145-175x115 mm., Cilt özellikleri: Çaharkuşe kahverengi meşin, üzeri ebru ile kaplanmış ve miklebli mukavva ciltlidir. Söz başları ve cetveller kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: حمد بي حد شكر لا يُعد على شريف قلوب...

Bitiş: معنى سي عام اولور ودخي حرف قليل معنایه دلالت ايدر معناسي خاص اولور . تمت الكتاب بعون الكتاب

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser adından da anlaşılacağı üzere bismelenin açıklamasıdır. Soru-cevap şeklinde yazılmış kısa bir eserdir.

9. Eser Adı: *Terceme-i Tefsîru Ebî'l-Leys* ترجمه تفسیر ابی الیث

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 4394.

Bibliyografik kayıt no: 99933.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:292 yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Abadî, Boyutlar:247x173-180x120 mm., Cilt özellikleri: Kabartma şemseli, çaharkuşe kahverengi meşin, miklebli mukavva ciltlidir. Cetveller ve ayet başları kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: الحمد لله الذي خلق السماوات والأرض وجعل الظلمات والنور....

Bitiş: کم عملن اخلاصه قلبه، ریای کتوره، دلرسه که الله قتنده سعادتہ ارشه.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eserin yazma eserler sitesinde görüntüsü bulunmamaktadır. Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde bu esere ulaşılmıştır. Eserin kütüphane kayıtlarında 4934 numarası ile yanlış katologlandığı anlaşılmıştır. Kitabın doğru katolog numarası; 4394 olduğu belirlenmiştir. Eserin siyah mürekkeple yazıldığı ayet başlarının kırmızı renkle ayrıldığı görülmektedir. Bu eser, Kur'an-ı Kerim'in tam bir tefsiridir. Yazılar gayet okunaklıdır. Sûre başları kırmızı renkli ve süslemelidir. Bu eser ve tercemeleri hakkında geniş bilgi için bakınız (Yazıcı, 1992: 79-83).

10. Eser Adı: *Tefsîru Ayete'l-Kürsî ve Gayrihi* تفسیر آية الكرسي وغيره

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 3191/1.

Bibliyografik kayıt no: 101580.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:1b-6a yk., 13 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Suyolu filigranlı, Boyutlar:180x125-145x80 mm., Cilt özellikleri: Sırtı mavi bez, üzeri ebru kaplı mukavva ciltlidir. Âyetler, kırmızı çizgilidir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: هذا تفسير آية الكرسي. أعوذ بن صغوب التجا ايدرم.

Bitiş: 1716/1128. نريه كيده جكي كوزي اوتندرميش. بو ايسه شقاوت علامتيدر. تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب سنة 1128.

İstinsah tarihi: 1128/1716.

Açıklama: Osmanlı devrinde Ayete'l-kürsî tefsirleri meşhurdur. Bu eser de bu geleneği devam ettiren eserlerden biridir. Ayetlerin altı kırmızı renkle çizilmiş kalan Türkçe tefsir ve açıklamalar siyahla yazılmıştır. Eserin içinde Âyete'l-Kürsînin yanında Fatiha, İhlâs, Asr, Kevser, Felak ve Nas Sûreleri ile namazda okunan diğer duaların beyanı mevcuttur. Eser hakkında bir adet makalede bilgi verilmiştir (Bilgin, 2020: 87-117).

11. Eser Adı: *Tefsîru Sûreti'l-Fatiha* تفسير سورة الفاتحة

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 714/1.

Bibliyografik kayıt no: 93603.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı: 1b-9a yk., 12 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Ay yıldızlı taç filigranlı, Boyutlar: 208x145-148x95 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve iki uç kenarı vişne rengi meşin, şemseli, kahverengi kağıt kaplı cilt, söz başları kırmızı.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: دنيا و آخرته دكلي نعمتلري جمله خلقه ويريجي الله تعالينك اسمي شريفني ايله بشلرم.

Bitiş: الباقي ذاتنده باقيدر. فنادن منزهدر. الرشيد اختيار جزئيه سيني ميزان مرشددر. الصبور يعني حق تعالی هيچ اولمز.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Fatiha sûresinin Türkçe açıklamasının yanında Ayetel-kürsi, Esmâü'l-Hüsânın tek tek açıklanması, İhlâs Sûresi, Kunut dualarının açıklaması ile bitmektedir. Ayetlerin üstü kırmızı çizgiyle işaretlenmiş olup yazılar siyah renklidir.

12. Eser Adı: *Tefsîru Sûreti'l-Fatiha* تفسير سورة الفاتحة

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 7460/1.

Bibliyografik kayıt no: 97166.

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:1b-3b yk., 19 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Abadî, Boyutlar:195x115-150x70 mm., Cilt özellikleri: Ebru desenli mukavva üzerine çaharkuşe kahverengi meşin bir cildi vardır. Söz başları kırmızı renkli olup şirazesi dağınktır.

Yazı türü: Arap harfli- ta'lik.

Başlangıç: بسملة . بو نسخه شريفه ده يازيلا كلمات شريفه لوح دزونده توحيد حقي اثبات و ماسواي محو و ابطال ايجوندنر . اولاف تفسير سورة فاتحة...
فائحة...

Bitiş: وقرآن يوليندن آزوب غيري يوللره كيتديلر.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Fatiha Sûresinin kısa bir tefsiridir. Eserde herhangi bir başlık mevcut değildir. Bu yüzden eser adı manadan alınmıştır. Eser Fatiha sûresini kısa ve öz şekilde açıklamakta açıklarken şiiirden de faydalanmaktadır. Fatiha'nın sonunda 99 Esmâül-Hüsna da yer almaktadır.

13. Eser Adı: *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm* تفسير القرآن الكريم

Yazar/Müstensih: Yûsuf (el-Fakir)

Koleksiyon no: 1137/4.

Bibliyografik kayıt no: 90643.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:90b-98a yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Suyolu filigranlı, Boyutlar:205x155-155x100 mm., Cilt özellikleri: Çaharkuşe vişne rengi meşin, üzeri desenli kağıt ile kaplı, mıklebi düşmüş mukavva bir cilttir. Keşidelerin rengi kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: بسملة. الحمد لله على الدوام والصلوة والسلام على رسوله خير الانام...
والملائكة يدخلون عليهم من كل باب سلام عليكم بما صبرتم فنعمة عقي الدار.

Bitiş: والملائكة يدخلون عليهم من كل باب سلام عليكم بما صبرتم فنعمة عقي الدار.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Bu eserin adı Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm olsa da tam bir Kur'ân tefsir metni değildir. İçerisinde Fâtiha sûresi ile Âdiyâtan Nâs sûresine kadar olan kısmın kısa açıklamaları yer almaktadır.

14. Eser Adı: *Tefsîr-i Kur'ân* تفسير قرآن

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 172/2.

Bibliyografik kayıt no: 93940.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:64b-232b yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Rutubet lekeli abâdî krem, Boyutlar:257x175-205x110 mm., Cilt özellikleri: Sağ kapağı gövdeden ayrılmış, çaharkuşe vişne rengi meşin, şemseli, mıklebi aşınmış ve yıpranmış kahverengi meşin cilt. Söz başları kırmızı renklidir.

Yazı türü: Arap harfli- harekeli nesih.

Başlangıç:... اعوذ... يعني سغنرم تكري حضرتنه لعنة طاشيله آلمش شيطانندن...

Bitiş: من الجنة والناس. اول كوكله وسوسه براغن كناه اشلمكه ييلتن ديولردن دق آدم اوغلاي ني. تمت:

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eserin kütüphane bilgilerinde Kehf sûresinden Nasr sûresinin sonuna kadar olduğu belirtilmiş olsa da eserin baş kısmında Euzü besmele, Fatiha ve En'âm sûrelerinin tefsirleri de bulunmaktadır. Eser metot olarak ayetlerin tefsirini verdikten sonra soru-cevap şeklinde bir üslup benimsemiştir. Ayetler kırmızı renkle yazılmıştır.

15. Eser Adı: *Terceme-i Tefsîr-i Ebi'l-Leys* ترجمه تفسیر ابی الیث

Yazar/Müstensih: Ebu'l-Fazl Mûsâ b. Hüseyin b. İsâ el-İznîkî el-Bursevî, 838/1435.

Koleksiyon no: 6008.

Bibliyografik kayıt no: 92036.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:223 yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Birleşik harf filigranlı, Boyutlar:285x185-190x110 mm., Cilt özellikleri: Ebru mukavva çaharkuşe kahverengi yırtık meşin ayetler kırmızı yazılı mıklebi düşük. Sonu eksiktir

Yazı türü: Arap harfli-harekeli nesih

Başlangıç: ... بلکل ای عزیز روایتدر اول سید الکائنات محمد مصطفی دن ...

Bitiş: بز دخي جبرائیل بر تاج فرشتلریله ای هلاک قلمغه کوندرک....

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Yasin sûresinden başlayıp Kamer sûresinin sonuna kadar olan kısmın Türkçe tefsiridir. Ayetler kırmızı renktedir. Sûreler besmele ile birbirinden ayrılmış, sûrenin Mekkî ve Medenî bilgisi, kaç ayetten müteşekkil olduğu bilgisi de yer almaktadır.

16. Eser Adı: Tercüme-i Tefsir-i Ebi'l-Leys es-Semerqandi ترجمه تفسیر ابي الليث السمرقندي

Yazar/Müstensih: İbn Arabşah, Ebu'l-Abbâs Şihâbü'd-din Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Ensârî ed-Dımaşkî el-Hanefî, 854/1450.

Yazar/Müstensih: Baltacızade İbrahim Çavuş

Koleksiyon no: 515.

Bibliyografik kayıt no: 102651.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:711 yk., 35 st., Boyutlar:322x193-245x107 mm., Cilt özellikleri: eserin sırtı bordo renkli meşin, deffeleri şemseli, kahverengi meşin kaplı, mıkblebli mukavva bir ciltten oluşmaktadır. Cetvel ve başlık keşideleri kırmızı renklidir. Başta ve sonda 1200 (1785) ve 1212 (1797) tarihli Çili Zeynel b. Hacı Ali'ye ait vakıf mühürleri vardır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: ... اولاً بو کتاب عزیز ابتدا قلدق الله استعاده قلمغله كي امر حقه امتثال اولنوب...

Bitiş: ... قلم وضع ایتمدیم لکن استفاده ایدندن بر فاتحه رجا ایدرم.

İstinsah tarihi: 1158/1744.

Açıklama: Eser, Fâtiha'dan Nâs sûresine kadar olan tam bir tefsirdir. Bazı ayetlerin uzun uzun açıklandığı görülmektedir. Ayetler eserin başında kırmızı renkle yazılmış ortasından itibaren sadece altları kırmızı renkle belirtilmiştir.

17. Eser Adı: Terceme-i Ayne'l-Hayât ترجمه عين الحيات

Yazar/Müstensih: Muhammed b. İbrahim Aksarayı

Koleksiyon no: 4391/1

Bibliyografik kayıt no: 96696

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:11+72a yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Çapa filigranlı, Boyutlar:212x150-150x105 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve sertabı yıpranmış, vişne renkli bir meşin, üzeri desenli kağıt kaplı bir mukavva cildi vardır. Keşideler ve söz başları siyah mürekkepledir.

Yazı türü: Arap harfli-Dîvânî kırması

Başlangıç: ... الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب ...

Bitiş: اللهم احشرونا وجميع المؤمنين معهم برحمتك يا ارحم الراحمين

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Nüsha ile ilgili kişiler: Muhammed b. İbrahim Aksarayı.

Açıklama: Eser kütüphane kayıtlarına Mülk (Tebâreke) sûresinin tefsirinin Türkçe çevirisi olarak kaydedilmiştir. Ancak eser incelendiğinde içeriğinde Kehf sûresinden başlayıp Nas sûresi ile biten Arapça bir tefsir eseri olduğu anlaşılmaktadır. Sûreler besmele ile ayrılmıştır. Ayrıca girişte sûre hakkında bilgi verilmiş olup ayetler kırmızı renkle işaretlenmiştir.

18. Eser Adı: *Terceme-i Ayne'l-Hayât* ترجمه عين الحيات

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 4397.

Bibliyografik kayıt no: 96697.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:75b-130 yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Çapa filigranlı, Boyutlar:212x150-150x105 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve sertabı yıpranmış, vişne renkli meşin, üzeri desenli kağıt ile kaplı mukavva bir cildi vardır. Söz başları ve keşideler siyah mürekkepledir.

Yazı türü: Arap harfli- dîvânî kırması.

Başlangıç: الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب

Bitiş: اللهم احشرونا وجميع المؤمنين معهم برحمتك يا ارحم الراحمين

İstinsah tarihi: 961 (1553).

Nüsha ile ilgili kişiler: Muhammed b. İbrahim Menteşevî.

Açıklama: Eserin görüntüsüne Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde ulaşılmıştır. Eserin yanlış kataloglama nedeniyle görüntüsünün olmadığı anlaşılmıştır. Eserin doğru katalog numarası 4397 olduğu ortaya çıkarılmıştır. Eser, kayıtlarda Amme cüzünün tefsirinin Türkçe çevirisi olarak belirtilse de içerisinde Mülk Sûresinden Nas sûresine kadar olan sûreler ve en sonunda Fatiha sûresinin tefsiri vardır.

19. Eser Adı: *Terceme-i Tefsîru Sûre-i İhlâs* ترجمه تفسیر سورة الاخلاص

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 6666.

Bibliyografik kayıt no: 91116.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:58 yk., 13 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Filigranlı, Boyutlar:203x150-135x95 mm., Cilt özellikleri: Sırtı yıpranmış kahverengi bir meşin, üzeri kısmen yırtık ve lekeli ebru kağıt kaplı mukavva cildi vardır. Kâğıtlar krem renkli ve rutubet lekeli. 1b'de 1249/1833-4 tarihli bir faide, 3a'da bir hadis rivayeti vardır.

Yazı türü: Arap harfli- harekeli nesih.

Başlangıç: هذا كتاب اخلاص شريف . بسملة. الحمد لله الذي نَوَّرَ قلوب العارفين:

Bitiş: دردنچي فلكدن ظفر ملكي چراغ محبت برجنده طفار. تمت بعون الله الملك لمن الحمد وله الحمد.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Bu eser için her ne kadar kayıtlarda “eserin elimizde bulunan nüshasının hiçbir yerinde eser ve yazarın adı geçmemektedir. Eserin adı dibaceden alınarak oluşturulmuştur.” diye açıklama yazılmış olsa da eserin adı kitabın 4. Sayfasında “Bu ihlâs-ı Şerif Kitabıdır” şeklinde yazmaktadır. Eser adından da anlaşılacağı üzere İhlâs sûresinin geniş işârî tasavvufî Türkçe tefsiridir. İçerisinde sebebi nüzûlü ve ayet tefsirlerinin olduğu gibi çok sayıda dini hikâye, nükte, beyit ve latife de mevcuttur. Müellif bunları da özellikle kırmızı kalemle belirtmiştir.

20. Eser Adı: Tefsîru Sûreti'l-Mülk تفسير سورة الملك

Yazar/Müstensih: Muhammed b. Hıdır b Said

Koleksiyon no: 4408/1.

Bibliyografik kayıt no: 95622.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:XII+1a-32a+1 yk., 23 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: bazı yapraklar, Suyolu filigranlı olup renk olarak ta lacivert, yeşil, sarı ve mavi renklidir. Boyutlar:187x115-155x65 mm., Cilt özellikleri: Şemseli kahverengi meşin, sırtı bordo meşinle onarılmış, ayet kısımları kırmızı keşideli, duracaklar kırmızı. Eserin başı eksiktir.

Yazı türü: Arap harfli-ta'lik .

Başlangıç: بر كشي كوزي اشكي اولمش ايكن يول اوستينه بير قميش جون شيخ كوردي...

Bitiş: تمت بعون الله الملك القدير عن يد الفقير محمد بن خضر بن سعيد غفر الله تعالى لهما ولسائر المومنين والمومنات والمسلمين والاحياء منهم والاموات.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Nüsha ile ilgili kişiler: Muhammed b. Hıdır b Said.

Açıklama: Eser, Kur'an'ın 67. Sûresi olan Mülk sûresinin Türkçe tefsiridir.

21. Eser Adı: Tefsîru Sûreti'n-Nebe تفسير سورة النبأ

Yazar/Müstensih: Muhammed b. Hıdır

Koleksiyon no: 4408/3.

Bibliyografik kayıt no: 95610.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:45b-65a+V yk., 23 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Suyolu filigranlı sarı, yeşil ve krem rengi kağıtlar, Boyutlar:187x115-155x65 mm., Cilt özellikleri: Şemseli kahverengi meşin, sırtı bordo meşinle onarılmış, ayet bölümleri kırmızı keşidelidir. Hacı Eyüb'ün vakıf mührü vardır.

Yazı türü: Arap harfli-ta'lik .

Başlangıç:...بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. وقتا كه بيغمبر صلي الله عليه وسلم خلعت نبوتي كيدي...

Bitiş: دخي بعضي لر ايدر: شيطان آدمدن دخي اولور، شريندن الله تعالى به صغنمق كرك. تمت بعون الله الملك القدير عن يد الفقير محمد بن خضر بن سعيد.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Nüsha ile ilgili kişiler; Muhammed b. Hıdır.

Açıklama: Eser, kayıtlarda sadece Nebe sûresi olarak kayıtlı olsa da eserin içeriğinde Nebe sûresinden Nas sûresine kadar birkaç sûre dışında tüm sûreler yer almaktadır. Sûreler kısa kısa açıklamalar şeklinde tefsir edilmiştir.

22. Eser Adı: Tefsîru Sûreti'l-Yasin تفسير سورة يس

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 4409.

Bibliyografik kayıt no: 95607.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:I+190+1 yk., 17 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Suyolu filigranlı, Boyutlar:184x127-120x70 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve çaharkuşe siyah meşin, üzeri yıldız zencirekli, orta kısmı bordo meşin, miklebli, mukavva cilt, mihrabiye mülevven ve bakır karışımı müzehheb ilk iki sayfa cetvelleri bakır karışımı yıldızlı, duraklar, cetveller kırmızı, yıldız zencirekli, kırmızı meşin kaplı, kapağı kopuk mukavva bir muhafazası vardır. Hacı Eyüb'a ait vakıf mührü vardır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih.

Başlangıç: ... سبحان من سلخ من ليل البشرية نهار الروحانية...

Bitiş:.. تمت هذه النسخة الشريفة في غرة ليلة الجمعة اول محرم الحرام سنة ستة و سبعين ومائة والف من الهجرة من له العز والشرف..

İstinsah tarihi: 1176 (1761).

Açıklama: Eser, Yâsin Sûresinin Türkçe tefsiridir. Yâsin sûresini baştan sona birçok yönden tefsir etmektedir. Ayetlerin kelime manalarını, lügat açıklamaları, i'rab açıklamaları ve tefsiri kırmızı renkle beyan edilerek verilmiştir. Gayet anlaşılır bir yazı ile yazıldığı görülmektedir.

23. Eser Adı: Tefsîru Sûreti'l-İhlâs تفسير سورة الإخلاص

Yazar/Müstensih: Feridun b. Abdullâh.

Koleksiyon no: 139/8.

Bibliyografik kayıt no: 93762.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı: 96b-99a yk., 9 st., Boyutlar:187x115-110x62 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve sertabı vişne renklidir. Meşin ebru desenli kâğıt kaplı miklebli cilt Ayetler kırmızı.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: الحمد لله الذي نَوَّرَ قلوب العارفين بنور معرفته

Bitiş: ١٠٩٠/٠١/٠١. اكمل ملكي درلر. فلكي جراج فلكدن ظفر ملكي جراج محبت برجنده طغار. تمت بعون الله الملك. ١٠٩٠/٠١/٠١

İstinsah tarihi: 01.06.1090

Açıklama: Eser, İhlâs Sûresinin Türkçe tefsiridir. Eserin başında Âyete'l-Kürsînin tefsiri de bulunmaktadır. Müellif bu sûreyi hem Arapça hem Türkçe hem de Farsça olmak üzere üç dilde sırayla yazdığı görülmektedir.

24. Eser Adı: Risâle-i Cedîde-i Hıdrîye رساله جدیدہ خدریة

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 1310/3

Bibliyografik kayıt no: 95118

Materyal türü: Yazma eser

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:60b-63a yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: üç ay

filigranlı, Boyutlar:195x140-150x90 mm., Cilt özellikleri: Sırtı ve sertabı çok yıpranmış vaziyettedir. Meşin kahverengidir. Kapakları yırtık, ebru desenli kâğıt kaplı mukavva bir cildi vardır. Cetveller ve keşideleri kırmızı renklidir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: هذه رسالة اسمها توحيد في التصوف الابرار والمقرب واهل التحقيق

Bitiş: .. باعث اولور انحق ابدستلي اولمق وبعد الاتمام بير شيخ عبد القادر كيلاني روجي جون الله رضاسي ايجون فاتحة ديوب ثوابيني حضرت بيرين روحنه هبه ايليه.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Kehf Sûresindeki Hızır ile Hz. Musa kıssasıyla ilgili âyetlerin tefsiridir. 63a-64b 2de bir eserden alıntı Türkçe, âlem-i enfes ve âlem-i afak konusunda bir kitap vardır. (Okşar, 2020).

25. Eser Adı: Cevâhiru'l-Asdâf جواهر الأصداف

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 3179.

Bibliyografik kayıt no: 101986.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:417 yk., 15 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Abadî, Boyutlar:310x200-230x135 mm., Cilt özellikleri: Mıklebli, zencierekli, köşebentli, kahverengi renkli meşin kaplı mukavva ciltlidir. Söz başları ve cetveller kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli-harekeli nesih

Başlangıç:... بعد حمد وصلولة . اما بعد رسولنه صلواة وسلامدن و خداوندنا حمد وثنادن صنكره بو فقير بيچاره وعبد الضعيف اول سلطانلر...

Bitiş: من الجنة والناس: جنلردن دخي آدم اوغلنلردن بعضيلر ايدر شيطان آدمدن دخي اولونجه كه جي لردن اولور. بس انك شرندن الله صغنمك كرك.

İstinsah tarihi: 1151

Açıklama: Eser Kur'ân'ın başından sonuna kadar olup kısa kelime meali şeklinde Türkçe açıklama yapmaktadır. Ayetlerin üzeri kırmızı ile belirtilmiştir. Eserin başından itibaren sûreler kırmızı mürekkeple yazılmış şekil içine alınmış ayet sayısı Mekki-Medeni gibi bilgiler de verilmiştir.

26. Eser Adı: Şerhu Ayâti'l-Hırz شرح آيات الحرز

Yazar/Müstensih: Ahmed b. Mehmed b. Eyyub.

Koleksiyon no: 6543/1.

Bibliyografik kayıt no: 96210.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:I+1b-10a yk., 18 st., Boyutlar:210x150-145x80 mm., Cilt özellikleri: Kahverengi meşin, üzeri desenli kağıt kaplı, mıklebli mukavva bir cildi vardır. Söz başları kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli-nesih, kopça ve harf filigranlı

Başlangıç: ... هذا شرح آيات الحزب الكبير . بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله الذي جعل القرآن شفاء... .

Bitiş: تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب كتبه محمد بن احمد بن عبد الغفار غفرالله له ولولديه واحسن اليهما واليه واكرمهم . برؤية جماله في الجنان . وجاورهم الى نبي آخر الزمان .

İstinsah tarihi: 1187

Açıklama: Fatiha ve Nâs sûresi ile bunların arasında kalan bazı âyet ve sûrelerin Cin ve Şeytânın şerrinden kurtulmak, sar'a hastalığı ve sihre karşı okunan âyet ve sûrelere âyât-ı hırz denilmektedir. Eserde Bu âyetlerden bazıları ile Felak ve Nas sûreleri bulunmaktadır. Eserin devamında Esmâü'l-Hüsna'ya yer verilerek hangi ismin hangi hastalığa ne kadar okunması gerektiği yazılmıştır.

27. Eser Adı: Tercüme-i Tefsir-i Ebi'l-leys es-Semerqandi ترجمه تفسیر ابی الیث السمرقندی

Yazar/Müstensih: İbn Arabşah, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Ensârî ed-Dimaşkî el-Hanefî, 854/1450.

Koleksiyon no: 4394.

Bibliyografik kayıt no: 106371.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:292 yk., st., Cilt özellikleri: Tefsir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: بسمله . الحمد لله الذي خلق السموات والارض وجعل الظلمات والنور .. ابن عباس رضي الله عنهما بيوردكه سورة انعام كلي مكة ده اندرلمشدر، الا آلتی آیت مدینه ده اندرلمشدر...

Bitiş: .. يارسول الله شرك اصغر ندر؟ رسول عليه السلام بيورديكه شرك اصغر ريا در، بس عقل اولنلرينكز كيم عملن اخلاصله قله رياي كتوره. دلرسه كه قتنده سعادتة ارشه.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Ebi'l-Leys es-Semerkindî'nin meşhur tefsirinin Türkçe tercümesidir. En'am sûresinin başından Kehf sûresinin bitimine kadar olan kısmın tefsiridir. Sûreler ve ayetler kırmızı renklidir. Eser hakkında birçok makale bulunmaktadır (Topaloğlu, 1983: 58-66; Çetin, 2007: 3-101; Taş, 2011: 107-160).

28. Eser Adı: *Terceme-i Ayne'l-Hayât* ترجمه عين الحيات

Yazar/Müstensih: Müellifi meçhul.

Koleksiyon no: 172/1.

Bibliyografik kayıt no: 93934.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:1b-63 yk., 21 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Rutubet lekeli abâdî krem, Boyutlar:257x175-205x110 mm., Cilt özellikleri: Sağ kapağı gövdeden ayrılmış, çaharkuşe vişne rengi meşin, şemseli, mıklebi aşınmış ve yıpranmış, kahverengi meşin cilt. Söz başları kırmızı, 1b-20 arasında yarısı manzum olan bir dibace.

Yazı türü: Arap harfli-harekeli nesih.

Başlangıç: محامدي رفعت لا اله الا الله — مدامعي سفحت لا اله الا الله

Bitiş: من الجنة والناس اول كوكله وسوسه براغن كناه اشلمكه يلتين ديولردن دخي آدم اوغلانندن. تمت

İstinsah tarihi: 925 (1518).

Açıklama: 2a-3b arası Fâtiha Sûresi, 4a-63b arası En'am Sûresinin başından A'râf Sûresinin sonuna kadardır. Eser, Necmed-dîn el-Kübra Ahmed b. Ömer el-Hayvaki (v. 618/1221)'nin "*Ayne'l-Hayat*" adlı eserinin Türkçe çevirisi olan bir tefsiridir. Türkçe'ye çevirisini kimin yaptığı nüshada bulunmamaktadır. Eserin sonunda (925/1519) tarihli bir kayıt vardır. Eser soru cevap usulü ile yazılmıştır. Başta besmelenin geniş açıklaması vardır. Ayetler, soru ve cevap kısımları kırmızı ile yazılmıştır.

29. Eser Adı: *Tibyan fi Tefsîri'l-Kur'ân* تبيان في تفسير القرآن

Yazar/Müstensih: Mehmed b. Hamza el-Ayıntâbî es-Sivâsî el-Hanefî, 1111/1699.

Koleksiyon no: 169.

Bibliyografik kayıt no: 93929.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:285 yk., 33 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Saykallı abâdî, Boyutlar:210x190-125x100 mm., Cilt özellikleri: mıklebi düşmüş bir meşini vardır. Mihrabiye ve serlevha olan kısımlar altın yıldız ve mavi süslemelidir. Eserde sûre başlıkları ve keşideler altın yıldızdır.

Yazı türü: Arap harfli-ta'lik.

Başlangıç: الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوجا.

Bitiş: اشبو كتاب صقله يارب شول كشيئينك ايمانك كم كندي اوقيه ام الكتاب.

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Tıbyan Tefsirinin tercümesidir. Başta iki sahife dibace vardır. Dibace de eserin baştan sona olduğu yazılıdır. Fakat elimizde bulunan bu nüsha büyük ihtimalle ikinci cilttir. Bu ciltte eser, Kehf sûresinden başlayıp Nas sûresi ile biten Mü'minûn, Furkân, Fâtır, Yasin, Sâffât, Âyet el-Kürsî gibi ayet ve sûreler yer almaktadır.

30. Eser Adı: Enfesü'l-Cevâhir أنفس الجواهر

Yazar/Müstensih: Ebu'l-Fazl Mûsâ b. Hüseyin b. İsâ el-İznîkî el-Bursevî, 838/1435.

Koleksiyon no: 2976/18.

Bibliyografik kayıt no: 93228.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:237b-265b yk., 19 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Arma ve üçlü kopça filigranlı, Boyutlar:220x164-162x102 mm., Cilt özellikleri: eserin söz başları ve keşideleri kırmızı renklidir. Sırtı ve sertabı vişne rengi meşin, ebru deseniyle kaplamalı mukavva bir cildi vardır.

Yazı türü: Arap harfli-ta'lik.

Başlangıç: بسملة . قال الشيخ الامام العالم العلامة غرس الدين ابن الشيخ شهاب الدين...

Bitiş: تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب

İstinsah tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Açıklama: Eser, Fâtîha Sûresinden Bakara Sûresinin ikinci ayetine kadardır. Fatiha'dan önce Eûzu Besmelenin uzun bir açıklaması vardır. Ayetlerin hareketleri kırmızı renklidir. 236a sayfasında Müftü Mahmud Efendi'nin vakıf kaydı bulunmaktadır. Bu eser, Osmanlı dönemi Müellifleri'nden başlayarak (Bursalı, 1333: 598) birçok kaynakta XV. yüzyılda yaşayan şair Ahmed-i Dâî'ye atfedilmiştir (Çetin, 2007: 53-101). Fakat Abdülbakî Çetin'in kaleme aldığı makalesinde tespit ettiği üzere Ahmed-i Dâî'nin değil, Ebu'l-Fazl Mûsâ b. Hâcî Hüseyin el-İznîkî (ö. 838/1434)'nin Enfesü'l-Cevâhir adıyla yaptığı Ebu'l-Leys Semerkandî Tefsî'ri'nin tercümesidir. Eser hakkında, 19 adet yüksek lisans tezi hazırlanmış olup bunların hepsinde müellif, Ahmed-i Dâî' olarak tanıtılmıştır (Yazar, 2024).

31. Eser Adı: Terceme-i Tefsîri Tibyan ترجمه تفسیر تبیان

Yazar/Müstensih: Mehmed b. Hamza el-Ayıntâbî es-Sivâsî el-Hanefî, 1111/1699.

Koleksiyon no: 4375.

Bibliyografik kayıt no: 96712.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:11+646 yk., 29 st., Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Filigranlı, Boyutlar:285x175-225x100 mm., Cilt özellikleri: Üst kapağı alt ve üstten müzehhep zencirekli olup vişne renklidir. Şemseli yeşil fonlu bir kâğıt ile kaplı mukavva ciltlidir. Cetveller müzehhep, söz başları kırmızı mürekkepledir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç:... اعوذ بسملة. اولاً بو كتاب عزيز ابتدا فلدق الله استعاذة قلمغه كه امر حقه امتثال اولنوب.

Bitiş:؟... جميع خلقه بيان قلماق ايجون اندرلشدر. بو متقىلره اضافت ايدوب انلره تخصيص اتكده فائده.

İstinsah tarihi: 1178 (1763).

Nüsha ile ilgili kişiler; Mehmed Elif Bağrısözüzade.

Açıklama: Kayıtlarda görüntüsü bulunmayan bu esere Manisa Yazma eserler Kütüphanesinde ulaşılarak bilgi toplanmıştır. Eserin katalog numarası 4374 olarak yazılarak yanlış kataloglandığı görülmüştür. Eserin doğru katalog numarası, 4375 olmalıdır. Eser tam bir tefsirdir. Ayetler kırmızı renkli sûre başları şekillidir. Gayet okunaklı bir yazısı vardır. İlk olarak Mısır'da basılan bu eseri farklı kütüphanelerde 100'den fazla nüshası vardır. Eser daha sonra Süleyman Fâhîr tarafından sadeleştirilmiş, kısaltılmış ve gerekli olan bölümlere ilâveler yapılarak latin harfleriyle tekrar yayımlanmıştır. Ahmet Davudoğlu da bu tefsiri tekrar gözden geçirerek tekrar yayımlamıştır (Arpa, 2012: 41/127-128).

32. Eser Adı: Terceme-i Tefsîri Tibyan ترجمه تفسیر تبیان

Yazar/Müstensih: Tefsîri Mehmed Efendi, Mehmed b. Hamza el-Ayıntâbî es-Sivâsî el-Hanefî, 1111/1699.

Koleksiyon no: 4374.

Bibliyografik kayıt no: 96709.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:1+428 yk., 29 st., Boyutlar:243x170-175x107 mm., Cilt özellikleri: Mıklebli, zencirekli, rengi vişnedir. Eserin kapağı gövdeden ayrılmış olup meşin ciltlidir. Mihrabiye renkli müzehhebtir.

Yazı türü: Arap harfli-harekeli nesih

Başlangıç: اسمي سور القرآن

Bitiş: آني بن اوقويوب اول عضونه آنك النبي يمن و برکتي رجايه ين سوردرم.

İstinsah tarihi: 1185 (1770).

Açıklama: Kayıtlarda görüntüsü bulunmayan bu esere Manisa Yazma eserler Kütüphanesinde ulaşılarak bilgi toplanmıştır. Eser kütüphanede incelendiğinde yanlış kataloglanmadan dolayı görüntüsünün olmadığı anlaşılmıştır. Doğru katalog numaraları 4374/1 ve 4374/2 olması gerekmektedir. Eser iki ciltten oluşmakta ve bir aradadır. Eser tam metindir. Birinci cilt, Fatiha'dan Nahl sûresi sonuna kadar, ikinci cilt, İsrâ sûresinden Nâs sûresine kadar olan Tıbyan tefsirinin tam Türkçe tefsiridir.

33. Eser Adı: Terceme-i Tefsîru Ebî'l-Leys ترجمه تفسیر ابی الليث

Yazar/Müstensih: Ebu'l-Fazl Mûsâ b. Hüseyin b. İsâ el-İznikî el-Bursevî, 838/1435. Ahmed b. Mahmud.

Koleksiyon no: 4377.

Bibliyografik kayıt no: 96170.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:IV+572 yk., 31 st. Kâğıt özellikleri ve filigran bilgisi: Filigranlı, Boyutlar:287x205-220x140 mm. Cilt özellikleri: Vişne rengi meşin ciltli olan bu eser, zencerekli, köşebentli ve mıkleblidir. Kâğıtlar krem rengi, mihrabiye müzehheptir. Söz başları ve keşideleri kırmızı renklidir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç:...اعوذ بالله من الشيطان الرجيم اول كتاب عزيز ابتداء قلدق استعاذه قلمغله كه امر حقه امتثال اولنوب مخالفتدن ايراغ.

Bitiş: ختم هذا التفسير الشريف على يدي الافقر الضعيف المحتاج الى عفو ربه اللطيف احمد بن محمود بن احمد عامله الله بلطف الصمد المدرس الساكن بمدينة قسطنطيني في اليوم التاسع والعشرين من شهر شعبان المعظم يوم الخميس وقت الزوال من شهور سنة ثمان وخمسين والف من هجرة من له العز والشرف.

İstinsah tarihi: 1058 (1647).

Açıklama: Eser, Kur'ân'ın başından sonuna kadardır. Eserin sonunda tüm sûrelerin Mekkî-Medenî bilgileri verilmiştir. Ayrıca Kur'ân'da yer alan âyetlerin konulara göre istatistiksel olarak sayısı verilmiştir. Sûre başlarında sebep-i nüzul gibi bilgilere yer verilmiştir.

34. Eser Adı: Terceme-i Tibyân ترجمه تفسیر تبيان

Yazar/Müstensih: Mehmed b. Hamza el-Ayıntâbî es-Sivâsî ed-Debbâğî el-Hanefî, 1114/1702.

Koleksiyon no: 4374/1.

Bibliyografik kayıt no: 106368.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:1+477 yk., 30 st. : Kâğıt özellikleri ve filigran bilgisi: Abâdî; Boyutlar:240x165-175x107 mm. Cilt özellikleri: Mıklebli, şemseli, fersude bir mahfaza içinde, vişne rengi meşin bir cilde sahiptir. Eserin söz başları renk olarak kırmızıdır. Cetveller müzehheptir.

Yazı türü: Arap harfli-nesih

Başlangıç: الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب ولم يجعل له عوجا. مصوّنا في كهف الحفظ عن رب المرتاب ليتذكر اولوالالباب.

Bitiş: الله تعالى نينك نصرتي مناheidsن اتقاء ايدنلر ايجوندر ودخي اعماللرندن ولاية وفضلله احسان ايدنلر ايجوندر ويا خود الله تعالينينك امريني تعظيمده اتقاء وخلقته شفعتله احسان ايدنلر ايجوندر. تمت تفسير تبيان شريف

İstinsah tarihi: Eserin istinsah yeri olarak Kırım belirtilmiştir.

Açıklama: Eser, Fatıha sûresinden Nahl sûresinin sonuna kadardır. Ayetler kırmızı renkle belirtilmiştir. Ayntâbî'nin IV. Mehmed'in arzusuna binaen te'lif ettiği bu eser, Osmanlı coğrafyasında en çok rağbet gören Türkçe tefsirlerden birisidir. Dirâyet ve rivâyet unsurlarının dengeli bir biçimde kullanıldığı tefsirde müellif yeri geldiğince âyetleri yorumlamaktan geri çekinmemiş, yeri geldiğince de âyetlerle irtibatlı hadislere, esbab-ı nüzûl bilgilerine ve mütেকaddimûn âlimlerinden iktibaslara yer vermiştir. Eser, Terceme-i Tefsîr-i Tibyân olarak ta bilinir. Eserde lügavî îzâhâta ve kırâatle ilgili konulara çok girilmediği görülmektedir (İyibilgin, 2014: 69-88).

35. Eser Adı: *en-Nazmü'l-Mübîn fî Âyâti'l-Erba'în* النظم المبين في آيات الأربعين

Yazar/Müstensih: Okçuzâde, Muhammed Şâhî b. Muhammed el-İstanbulî, 1039/1630. Yusuf Ağâh b. Süleyman.

Koleksiyon no: 4967.

Bibliyografik kayıt no: 101842.

Materyal türü: Yazma eser.

Fiziksel özellikler: Yaprak, satır, sütun sayısı:256 yk., 24 st.: Kağıt özellikleri ve filigran bilgisi: Taç filigranlı, Boyutlar:220x160x150x80 mm. Cilt özellikleri: Yıldız zencirekli, mıklebli, kırmızı meşin ciltli ve mahfazalıdır. Eserin söz başları, keşide ve cetvelleri kırmızıdır.

Yazı türü: Arap harfli- ta'lik.

Başlangıç: حمد وافر وشكر ستايش بيكران اول نواله بخش اصناف اضياف ...

Bitiş: وقد وقع الفراغ من تميق هذه النسخة الشريفة على يد اضعف العباد الله يوسف آكاه بن سليمان بناه غفر الله لهما وستر عيوبهما ولسائر المؤمنين

والمؤمنات والمسلمين والمسلمات بحرمت الآيات البيّنات.

İstinsah tarihi: 1195 (1780).

Açıklama: Birçok kütüphanede nüshası olan bir kitaptır. Osmanlı'da meşhur bir eserdir. Okçuzâde olarak bilinen Mehmed Şâhî, 970/1562 yılında İstanbul'da doğan bir Osmanlı devlet adamıdır (Sâmi, 1306: 4/2839; Woodhead, 2007: 33/335-336). Devletle birçok farklı görevde bulunan Okçuzâde Mehmed Paşa'nın (ö. 995/1587) oğludur (Bursalı, 1333: 2/78). Eser kırk manzum ayetin Türkçe tercümesidir. Bu ayetlerin mensur bir şerhi olan bu önemli eser, içerisinde peygamberler ve erenlerden bahseden kırk bölümden oluşmaktadır (Öksüz, 2018: 467). Bu eser, klasik edebiyatımızda örneklerine çok rastlanmayan bir eser olarak kabul edilmektedir. Okçuzâde'nin Kur'an'dan seçip tefsir ettiği ayetler şu surelerden alınmıştır: Bakara (84-85, 185 ve 32), Hûd (17, 60 ve 116), Nisâ (171 ve 100), Kasas (83 ve 88), Şuarâ (82, 43 ve 90), Yûsuf (91, 92 ve 50), Enbiyâ (88 ve 18), Kehf (109 ve 82), Talak (1 ve 3), Zâriyât (16 ve 17), Arâf (148 ve 183), Necm (39 ve 42), Hadîd (13), Mülk (29), Âli İmrân (92), Fecr (9), Hac (27) Meryem (54), Tevbe (40), Ahzâb (53), Zuhruf (39), Yunus (30), Mâide (114) ve Şûrâ (23) (Boran, 2020: 37/65-108). Bu konu hakkında geniş açıklama için günümüzde birkaç makale bulunmaktadır (Sevgi, 1994: 1/145-155).

Sonuç

Manisa ve Akhisar, tarihi yönden iki eski yerleşim yeri olması hasebiyle medrese, kütüphane ve camiler dini ilim tedrisatının yapıldığı merkezler açısından oldukça zengin Osmanlı şehirleridir.

Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe tefsir çalışmalarına yer verdiğimiz otuz beş adet Türkçe tefsir, Osmanlı'nın son dönem dil özelliklerini yansıtmaktadır. Bu tefsirlerin o dönemin toplumunun konuştuğu dil olan Türkçe ile yazılmış olması son derece önemlidir. Eserlerin dilinin genel olarak yalın Türkçe olduğu ve anlaşılır nesih yazısıyla yazıldığını ifade etmek gerekir. Bu da bize müelliflerin toplumun Kur'an'ı doğru anlamalarını amaçladıklarını göstermektedir.

İncelenen bu tefsirlerin başlıklarından bazılarının Arapça, bir kısmının Farsça tamlamalarla yazıldığı görülmektedir. Yine bazılarının Kur'an'ı baştan açıklamaya çalışan eserler olduğu ancak çoğunluğunun ibadet ve dua gibi özel bir amacı olan yani ayet veya bazı seçilmiş surelerin ele alındığı tefsirler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tam tefsir olmayan nüshaların sonuna namazda okunan duaların, tesbihatların ve Esmâü'l-Hüsna gibi dua ve zikirlerin de tercüme açıklamalarının yapıldığı görülmektedir.

Kütüphane kayıtlarında bulunan bu eserlerin Osmanlı dönemine ait meşhur tefsirlerin tercümelerinin olduğu gibi aralarında özgün eserlerin de bulunduğu görülmektedir. İncelediğimiz eserler yazma eser olduğu için onların fiziki özellikleri hakkında meşin kaplamalı, dikişli, birçoğunun ciltli eserler olduklarını ifade etmek gerekir. Bu eserlerin tümü el yazması olduğu için bazıları tek olarak koleksiyonlarda yer almakta bazıları ise birkaç nüshası halinde bulunmaktadır.

Kültür Bakanlığının yazma eserleri dijital ortama aktarması, çok kolayca ulaşılabilir hale getirmesi eserler üzerinde çalışacak araştırmaçılar açısından son derece önemli bir hizmet olarak takdire şayandır. Ortaya konulan bu kıymetli uygulama neticesinde dijital ortamda ücretsiz olarak bu eserlere ulaşabilmenin, birçok yeni araştırmaya kaynaklık edeceği aşikârdır. Ancak çalışmamız esnasında bazı eserlerin katalog ve içerik bilgilerinin eksik, hatalı olarak girildiğini tespit ettik. Bu sebepten uzman bir ekip tarafından dijital ortama girilen yazma eser bilgilerinin tekrar gözden geçirilmesinin yerinde

olacağı kanaatindeyiz.

Müslüman Türk toplumunun ilmi birikiminin gün yüzüne çıkmasına katkı sağlama düşüncesi ile ele aldığımız bu çalışma ile Türklerin kendi dillerinde Müslümanlığı daha iyi daha güzel anlamak için birbirinden kıymetli eserler verdikleri anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Akhisar Belediyesi. (2024, 03 Mayıs). Erişim adresi: <https://www.akhisar.bel.tr/akhisar/tarihi-zeynelzade-kutuphanesi>,
- Arpa, R. (2012). Tıbyân Tefsiri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 41: s. 127-128)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Babaarslan, G. (2016). Bir Yazma Eserler Kataloğunda Bulunması Gereken Nitelikler ve Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmalar Kataloğunun Bu Açıdan İncelenmesi. *Journal of Turkish Language and Literature*, 2 (2), 1-18. <https://doi.org/10.20322/lt.61547>.
- Berker, A. ve Parmaksızoğlu İ. (1958), *Yazma ve Eski Basma Kitapların Tasnif ve Fişleme Kılavuzu ve İslâm Dini İlimleri Tasnif Cetveli*, İstanbul: Maarif Basımevi.
- Bilgin, E. (2020), Türk İslâm Edebiyatında Besmelenâme Türü ve Besmele İçerikli Metinlerin Tasnifine Dair Bir Deneme, *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 7 (2), 87-117.
- Bıyık, D. Ö. (2015). XV. Yüzyıl'da Akhisar'ı İhya Eden Bir Hayırsever: Sarı Ahmed Paşa ve Vakfı. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (1), 391-413. <https://doi.org/10.18026/cbusos.58780>.
- Bizbirlik, A., Tepekaya, M. ve Okumuş, N. (2016). *Manisa'da Osmanlı Dönemi Hazireleri*, Manisa: Manisa Büyükşehir Yayınları.
- Boran, U. (2020). Okçuzâde Ve En-Nazmu'l-Mübîn fi'l-âyâtî'l-erba'în Adlı Türkçe Kırk Ayet Tefsiri. *Şarkiyat Mecmuası*, 37, 65-108.
- Bursalı, M. T. (1333). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matba'a-i 'Âmire, 2, 78.
- Çakmak, Y. (2021). Manisa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Erken Osmanlı Dönemine Ait Cilt Örnekleri. *İSTEM*, 37, 71-102. <https://doi.org/10.31591/istem.959161>.
- Çetin, A. (2007). Ebu'l-Leys Semerkandi Tefsirinin Türkçe Tercümesi Üzerine. Selçuk Ünivesitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 53-101.
- Emecen, F. (2003). *Manisa. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 27: s. 577-583)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Emecen, F. (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazası*. Ankara: TTK Yayınevi.
- Emecen, F. 1989). *Akhisar. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 2: s. 236-237)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Erünsal, İ. (2015). *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Güney, G. (2019). Manisa Yazma Eserler Kütüphanesinde Bulunan Yazma Eser Ciltleri Hakkında Bir Değerlendirme. *Al Farabi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 99-102.
- İyibilgin, O. (2014). Ayıntâbi'nin Tercüme-i Tıbyân Tefsirinin Muhteva ve Metod Bakımından Değerlendirilmesi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (29), 69-88. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.219845>.
- Karagöz, S. (1974). *Manisa İli Kütüphaneleri*. Ankara: Manisa İli Merkez Kütüphaneleri ve Geliştirme Derneği Yayınları.
- Manisa İl Halk Kütüphanesi. (2024, 23 Ağustos). Erişim adresi: <https://manisa.kutuphane.gov.tr/TR-84471/tarihce.html>.
- Manisa Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü. (2024, 11 Temmuz). Erişim adresi: <https://manisa.ktb.gov.tr/TR-151859/kadim-sehir.html>,
- Manisa Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü. (2024, 11 Temmuz). Erişim adresi: <https://manisa.ktb.gov.tr/TR-152093/akhisar.html>,
- Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, (2024, 19 Temmuz). Erişim adresi: https://manisa.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=3

- Manisa Yazma Eser Kütüphanesi. (2024, 11 Temmuz). Erişim adresi: http://www.manisa.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=3.
- Okçuzâde, M. (1780). en-Nazmü'l-Mübîn fi Âyâtî'l-Erba'în. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/101842>.
- Okşar, Y. ve Yörük İ. (2020). *İlmü'l-Afâk ve'l-Enfûs Âlem ve İnsan*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu.
- Öksüz, Y. (2018). *Şair Bir Osmanlı Münşîi: Okçuzâde Mehmed Şâhî, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22 (1), 467-488. <https://doi.org/10.18505/cuid.419474>.
- Satış, B. (1994). *İlkçağdan Günümüze Akhisar*. İzmir: Akhisar Sağlık Eğitim Kültür Vakfı.
- Şemseddin S. (1306). *Kâmûsu'l-a'lâm*. İstanbul: Mihrân Matbaası.
- Sevgi, A. (1994). Okçuzâde'nin Manzum Kırk Ayet Tercümesi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 1, 145-155.
- Taş, İ. (2011). Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Tercüme Edilen Ebu'l-Leys es-Semerkindî Tefsiri'nin Asıl Müellifi ve Tercüme Verilen İsim. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 41, 107-160.
- Taş, İ. (2018). Manisa İl Halk Kütüphanesindeki Tefsir-i Kur'an Eseri ve Söz Varlığı Üzerine, *Usul İslam Araştırmaları*, 29, 151-188.
- Topaloğlu, A. (1983). Kur'an-ı Kerim'in İlk Türkçe Tercümeleri ve Cevahirü'l-Esdâî. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 27, 58-66.
- Ulucay, Ç. (1993). Saruhanoğulları Beyliği. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Ünver, S. (1953). *İlim ve Sanat Tarihimizde Fatih Sultan Mehmed*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Woodhead, C. (2007). Okçuzâde Mehmed Şâhî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 33: s. 335-336). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yazar, S. (2024). Enfesü'l-Cevâhir/Tercüme-i Tefsir-i Ebu'l-Leys Semerkandî. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/enfesu-l-cevahir-tercume-i-tefsir-i-ebu-l-leys-semerkandi-ebu-l-fazl-musa-bin-haci-huseyn-el-izniki>.
- Yazıcı, İ. (1992). Tefsiri Ebi'l-Leys Tercümeleri Hakkında Kısa Bir Araştırma, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 6 (6), 79-84.
- Zehebî, M. H. (2012). *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. Kahire: Dârü'l-Hadîs.